

УДК 72.03

доцент Новгородов В.Є.,
vl.novgorodov@gmail.com, orcid/0000-0002-7783-4375,
Харківський національний університет
міського господарства ім. О.М.Бекетова

МІСТОБУДІВНА ДІЯЛЬНІСТЬ В ПРОЦЕСІ КОЛОНІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVII – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVIII сторіч.

На підставі архівних та бібліографічних джерел вперше розглянуто формування містобудівної системи розташування населених місць на теренах Слобідської України в другій половині 17 – першій половині 18 сторіч як якісно новий етап містобудівної діяльності того часу.

Ключові слова: Слобідська Україна, містобудівна діяльність другої половини XVII – першої половини XVIII сторіч, система розселення

Слобідська Україна – історичний регіон в північно-східній частині України, який охоплює території нинішньої Харківської, Сумської, більшої частини Луганської і частково Донецької областей. В XVII-XVIII сторіччях до складу Слобідської України входили також частини Білгородської та Воронізької областей, що знаходяться нині в складі Російській Федерації (Рис.1).

Рис. 1. Історичні межі Слобідської України на сучасній мапі.

В історії містобудівництва України питання містобудівної діяльності на Слобідській Україні в зазначений період досліджено край недостатньо. На відміну від міст Гетьманщини та Західної України лише кілька міст епізодично

потрапляли в поле зору дослідників [1,2,3]. Розвиток планувальної та об'ємно-просторової структури міст порушувались лише частково, а питання формування системи поселень і, чи була в той час в цьому регіоні така система, не ставилось взагалі. Цікаві матеріали по містах Слобожанщини, що базувались на архівних дослідженнях, були введені в науковий обіг істориками Д.І. Багалієм [4] та М.Т. Д'яченко [5], але ці автори не ставили собі мети проаналізувати історичні матеріали з точки зору містобудівельної науки. Найближче до цього питання підійшли в середині – другій третині ХХ сторіччя російські науковці Л.М.Тверський та Г.В.Алфьорова [6,7]. Але в своїх дослідженнях їх більше цікавили території, що розташовувались на північ від Слобідської України, Л.М.Тверський лише відмічає самотність міст Слобожанщини в XVII ст. та їх несхожість з містами Московської держави.

Щоб зрозуміти, як починався та йшов розвиток містобудування на Слобожанщині треба розглянути, по-перше, історичні процеси та містобудівельну діяльність, що відбувались на суміжних територіях, а також їх вплив на історію містобудівного опанування Слобідської України. В XVI ст. землі Слобожанщини ще були «Диким полем», де практично не було сталих поселень. Через них проходили основні транзитні шляхи - Мурафський, Ізюмський та Кальміуський, по яким здійснювали свої набіги на Московію кримські татари та нагаї, що входили до складу Османської імперії. В середині XVI ст. фактично завершується створення централізованої Московської держави, що і сприяло включенню у сферу її уваги південного порубіжжя. В верхів'ях р. Коломак, за р. Мжею, в середній течії Сіверського Дінця, в пониззі Осколу на кінцевих пунктах станичних роз'їздів в 1571р. московською військовою експедицією були встановлені прикордонні знаки [8]. І таким чином, значна частина Дикого поля, що по площі дорівнювала сучасній Австрії, стає частиною Московської держави. Постійні війни, що вела Московія на заході з Польщею, Литвою, Швецією, потребували вирішення військово-стратегічної задачі - убезпечити себе від постійної небезпеки з півдня. Не менш важливе значення грала потреба розвитку економіки, що йшла в Московії традиційно по шляху залучення в господарський обіг нових і нових «пустопорожніх» земель [9]. Тому поступово конче стає питання більш інтенсивного опанування цих важливих територій. Виходячи з тогочасних можливостей держави, необхідно було вирішувати як це робити, де і яке вести будівництво в першу чергу, як організувати і куди направити воєнні, трудові та матеріальні ресурси, в якій послідовності і яким способом здійснювати заселення вільних земель и тому подібне. К початку XVII ст. складаються всі необхідні історичні, економічні та науково-технічні передумови для організованого освоєння і захисту околиць територій. Тим паче, що на цей

час Московією вже був накопичений великий практичний досвід державної діяльності, пов'язаний з колонізацією східних територій, будівництвом нових міст та створенням великих оборонних систем. Такими оборонними системами стали «засічні черти» (засічні лінії) та схожі укріплення (Рис.2).

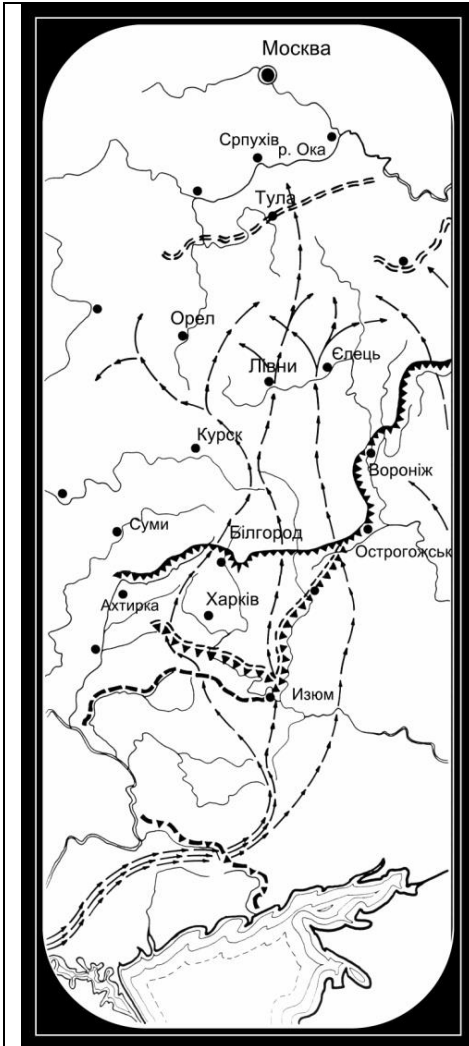

Рис.2. Засічні та укріплені лінії і татарські шляхи в XV – XVIII сторіччях (креслення В.Є. Новгородова).
З півночі на південь: Берег Оки (XV ст.), велика засічна лінія (1566 р.), Білгородська засічна лінія (1652р.), Ізюмська засічна лінія (1683 р.), Українська прикордонна лінія (1742 р.), Дніпровська лінія (1775 р.)

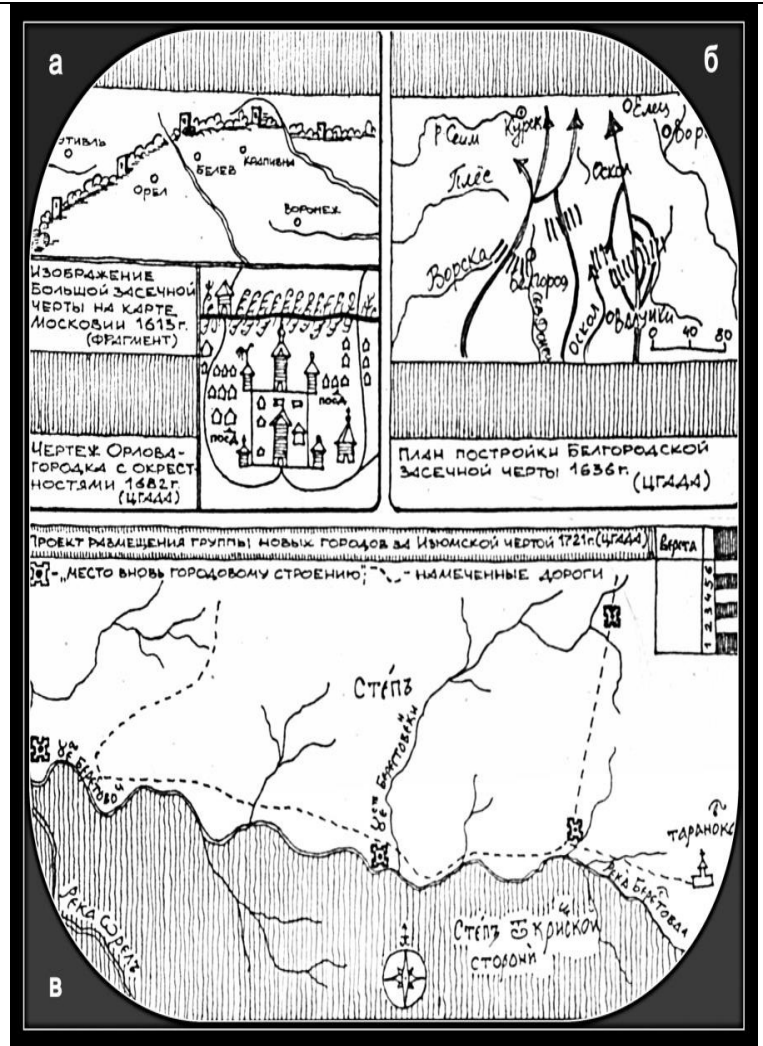

Рис. 3. Московські фіксаційні та проектні креслення.
а) засічна лінія на мапі 1613 р. (фрагмент) та креслюнок Орлова-містечка з околицями 17ст., б) проект Білгородської засічної черти (По Г.В. Алфьоровій), в) фрагмент проекту розміщення групи нових міст за Ізюмською чертою 1721 р. , (прорізь виконана В.Є.Новгородовим)

Першою лінією став в середині XVI ст. берег Оки, за нею в 1566 р. була закінчена Велика засічна черта, яка хоч і складалась з окремих засік, але

фактично була цілісною спорудою, при будівництві якої стародавні будівельники добре уявляли не тільки географію Московії, але й порубіжних держав. Ще за часів Івана Грозного в 1552 р. їм було надано указ «земли... измерять и чертеж государства сделать» [10]. Нам здається, що виникнення терміну «засічна черта» поряд з більш старовинним терміном «засіка» вказує на початок застосування попередньої розмітки, при чому не тільки на місцевості, а й на мапі («чертеже»). Перше зображення засічної лінії бачимо на «Карті Московії» Гесселя Герітса (1613 р.) [11]. Тут бачимо, що засіка перекидає величезний простір від верховій лівих притоків Дніпра до Саратова на Волзі. Цікаво, що засічна лінія зображена в вигляді стіни з щільно зімкнених дерев, в яку через рівні проміжки вбудовані оборонні вежі, що за своїм характером нагадує фортечні міські стіни (рис.2 а). В 30-50 роках XVIIст. Будується Білгородська засічна лінія. Не менш значний досвід було накопичено в XV-XVII сторіччях в будівництві міст-фортець, як однієї з форм заселення околичних територій. Зокрема така діяльність була розгорнута в Західному Сибіру, освоєння якого потребувало закріплення в першу чергу важливих в стратегічному і торгово-економічному відношенні «точок» [12,с.6]. Розміщення тут малопов'язаних між собою міст, що являли собою головним чином військові опорні пункти, розкидані на великих простірах, носило автономний характер. Така ж картина складається на південних та південно-східних рубіжах, де на стратегічно важливих напрямках «за чертою» автономно будуються Ливни, Вороніж, Белгород, Старий Оскол, Валуйки, Кроми, Царьово-Борисов. Вже в XVI ст. стає правилом складати мапи і не тільки мапи всієї держави, а й окремих її частин [4,с.2]. Керівництво та контроль за будівництвом міст було сконцентроване в Разрядному, Помісному, Сибірському, Посольському, а пізніше в Малоросійському приказах.

Поступово формулюються організаційні прийоми, що передували закладці міст – враховується їх положення відносно найближчих доріг, час доставки в адміністративний центр звісток, якість земель - їх придатність для пашні, сінокосу, наявність будівельного лісу, води [4,с.3]. І хоча основною метою спорудження міст в той час було вирішення військових питань, важливе значення мали й питання господарського характеру. Однією з задач колонізації околичних земель, поряд з їх захистом, стає використання природних ресурсів території. В цьому відношенні вже наприкінці XVI – початку XVII сторіч також складаються певні підходи. Так, слідом за будівництвом нового міста, як правило, починається опорядження його повіту. Цей процес досліджений В.П. Загоровським на прикладах Воронізького та Білгородського повітів. На першому етапі будується місто-фортеця, потім заселяється найближча до нього територія, а віддалені частини здаються в оренду в вигляді наділів, так званих

«юртів», та «ухожаїв», на яких діяла відкупна система. Деякі ухожаї сягали до 9 тис. км² [13,с.42] і були настільки великі, що для їх експлуатації наймалися десятки сезонних робітників, яких хазяїну потрібно було забезпечити житлом, а також треба було організувати підвезення провізії та вивіз продуктів промислу. Така діяльність сприяла поступовому складанню інфраструктури повіту і побудові на його рубежі нових укріплень, а також містечок. Найбільш вдало стратегічно розташованим містечкам нарізався свій повіт, який знов здавався частинами в оренду. Цикл повторювався. На новому етапі ланцюжки міст об'єднувалися засіками та укріпленнями, що не тільки додатково захищало метрополію, а й дозволяло успішно функціонувати в економічному плані все новим і новим територіям (рис. 4).

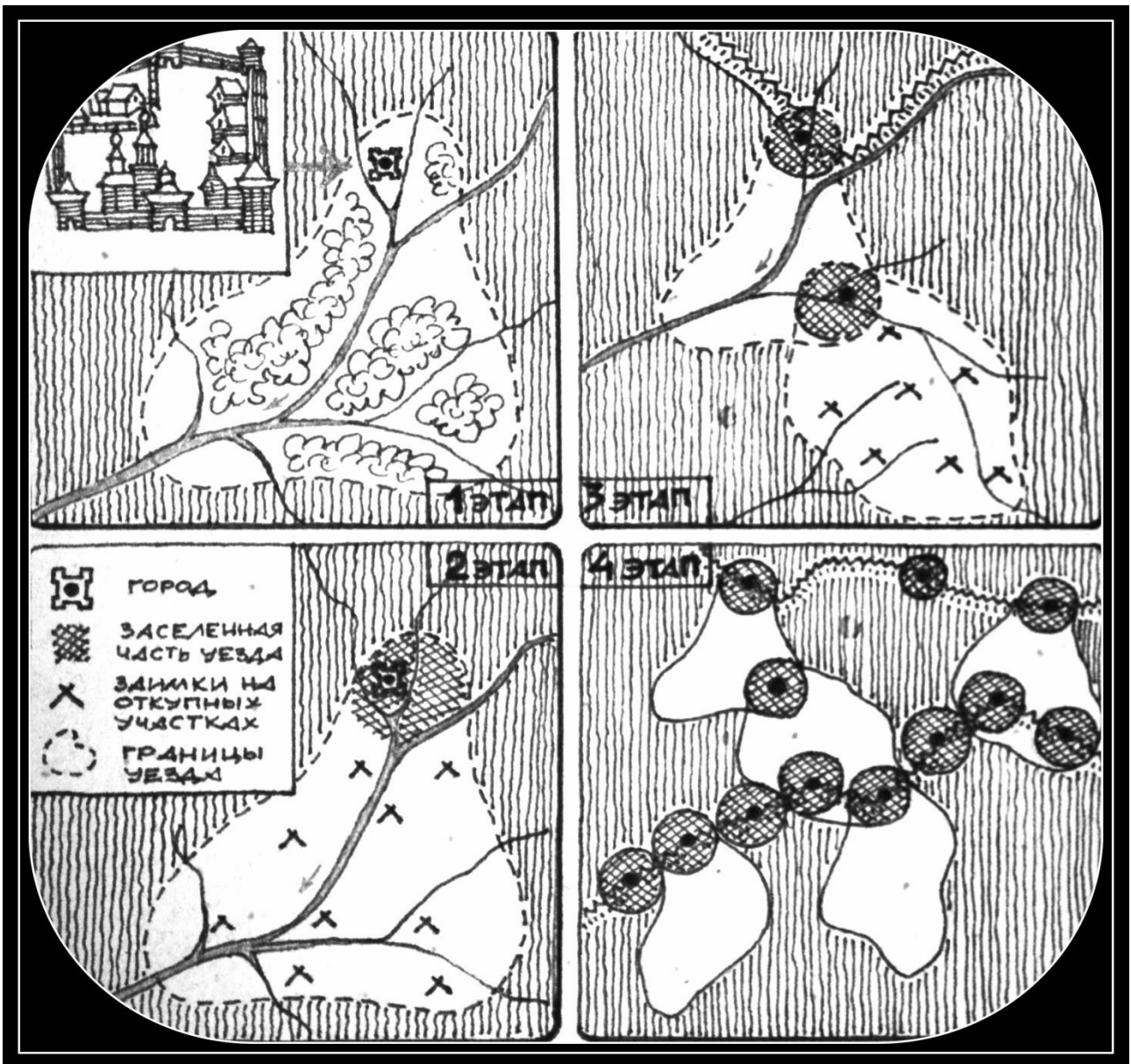

Рис. 4. Поетапна система освоєння «пустопорожніх» земель на південному порубіжжі в XVII ст. (креслення В.Є. Новгородова)

Побудуванню нової засічної лінії передувало ретельне обстеження місцевості, її опис, підрахунки природних можливостей, складався план. Так будувалась Білгородська засічна «черта», яка мала довжину біля 800 км і на якій було побудовано 25 міст 1635- 1653 рр.). З 25 ділянок засічної черги 14 виникли на вже заселених місцях, а решта пройшла по територіях, що використовувались в якості юртів та ухажайв [13, с.239]. Г.В. Алфьоровою опублікований план побудови Білгородської засічної лінії 1636 р.[14], на якому бачимо, як планувались засіки на татарських шляхах в міжріччі Ворскли, Осколу та Дону (рис.2 б). Наскільки продуманий характер мав цей процес свідчить факт завчасного будівництва міст-фортець, для гуртів людей, що сюди направлялись і яких вже чекали не тільки заздалегідь збудовані дома, а й запас хлібного зерна на перший час [6, с.70]. Кордон військово-адміністративної одиниці – Білгородського розряду, точно проходив по краю нових укріплень і на всю Білгородську лінію розповсюджувалась влада білгородського воєводи [8, С. 25], що дозволяло владі координувати всі свої дії. В ході зведення Білгородської лінії була створена суцільна фронтальна полоса заселених земель, що стало новою на той час формою освоєння малозаселених та незаселених територій.

Побудуванням Білгородської засічної лінії власне і було покладено початок інтенсивній колонізації земель, що в XVII ст. отримали назву Слобідської України. Організація їх оборони і заселення мали свою специфіку, пов'язану з конкретною історичною ситуацією. В процес опанування цього району з самого початку підключається багатотисячний потік українських переселенців з Задніпров'я, та знаходившогося під владою Польщі Лівобережжя, з регіонів, де в умовах «запеклої антифеодальної боротьби, постійної готовності до нападу із зовні та погрози національного поневолення склався особливий життєвий уклад народу, поєднавшого заняття мирними і військовими справами» [3, С.47]. Вихідці з загарбаної польською шляхтою частини України принесли на нові землі свій громадський уклад, свої культурні, в тому числі містобудівні, традиції, що брали початок з часів київської Русі, а також придбані за рахунок прямого спілкування з європейськими країнами.

За віки давньоруської історії українцям дісталось багато міст, що були основані і сформувалися за князівських часів. Українці на своїй батьківщині традиційно будували міста як на важкодоступних, придатних для оборони, високих берегах великих рік (Полтава, Ромни, Лубни, Гадяч, Хорол), так і на рівнинній місцевості більш придатній для господарської діяльності (Прилуки, Козелець, Короп, Кролевець, Конотоп). Військова та господарська функції часто приводили до того, що міста, розташовані на високому березі поділялись на дві

топографічні частини – верхню ті рівнинний поділ. Будівництво нових міст спиралось на певні правила, такі як виданий в Києві Петром Могилою «Чин воследования основания города» [15], або будівельний трактат «Краткая наука строительства Усадеб, Дворцов, Замков...по Обычаю Польскому» [3, с.7], в яких знайшло відображення і західноєвропейського впливу. Двоїстий характер буття, спираючись на поєднання військових та мирних занять, породив особу військово-адміністративну структуру управління на Наддніпрянщині та Лівобережжі. Все населення тут поділялось на полки та сотні, за якими закріплювались певні території. Такий розподіл впливав і на розміщення міст. Так відстань між сотенними містечками на Чернігівщині у середньому не перевищувала 40-45 км, невеличкі ж укріплення, що тяжіли до сотенних містечок розміщались в середньому на відстані 12 км одне від одного [16, С.27].

Що до землі, то в часи Б.Хмельницького вона стає власністю всього «товариства», тобто народу. В цій справі традиційно панує займанщина - право вільного заняття «ялових» земель, яка носила як особистий, так і громадський характер. Громадська займанщина базувалась на розподілі території між полками та сотнями. Тим самим питання розподілу землі в Гетьманщині докорінно відрізнялось від общинного землекористування – тут був відсутнім переділ землі та не було рівномірності в ділянках. Займанщина сприяла швидкому заселенню та освоєнню вільних земель, лісів, озер, річок та їх берегів, при чому найкращих з господарської точки зору. Це, в свою чергу, давало поштовх інтенсивному розвитку економіки, торгівельних зв'язків, спеціалізації праці, закладало основи капіталістичних відносин. Таким чином, у українців склалися свої форми заселення та освоєння вільних територій, що відрізнялися від тих, що практикувались в Московії, окреслились також порядок побудови і принципи взаємного розташування поселень та будівництва міст.

Ринувши на схід маси українських переселенців створили вельми вигідні умови для швидкого заселення, закріплення і освоєння нових земель. Ця ситуація була гнучко використана московським урядом для створення нових укріплених районів на шляху кримчаків і нагаїв до розташованих на північ вже заселених територій. Розуміючи, що будівництво нових фортець і укріплених ліній на півдні своїми людськими ресурсами призвело б до послаблення вже створених оборонних систем, московські державні органи відразу всіляко сприяли переселенню сюди українців з захоплених Польщею земель. Новоприбуле населення користувалось численними "жалуваними привілеями": отримувало значні наділи землі, звільнялося на 10-13 років від різних податків і податей [19], користувалося правом заїмочного володіння угіддями, мало право

виготовляти спиртні напої (останнє в Московії було монополією держави), а також вільно торгувати в центральних районах метрополії та з Польщею. Но головним привілеєм, переселенців було збереження традиційного козацького самоврядування. Взамін треба було лише захищати підходи до Московії, а заодно і себе від татарських та нагайських загонів.

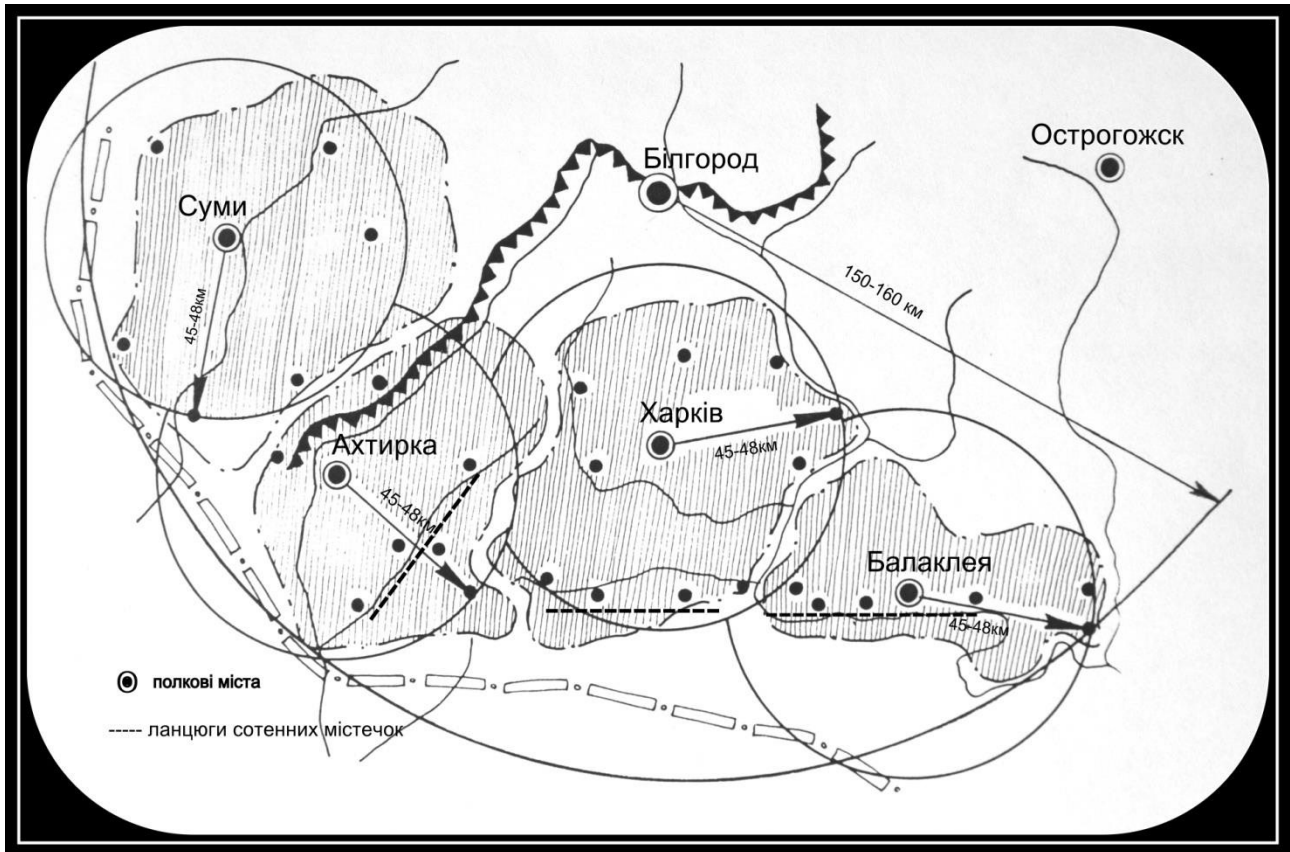

Рис. 5. Система полкових міст та ланцюги сотенних містечок, що зводились українськими переселенцями на порубіжні полкових земель (креслення В.Є.Новгородова).

Перші українські міста з'являються на Слобожанщині в 30-х роках XVII сторіччя. В 1639 р. гурт переселенців з Волині будує Чугуїв, в 1640р. козаки будують фортецю Зміїв, в 1641р. маємо першу письмову згадку про Ахтирку, в 1646р. побудовано Валки, в 1651р. – Краснокутськ, в 1652р. – Суми, Острогозьк, в 1655р. – Харків та Куп'янськ. В 50-х роках XVII ст. на території Слобідської України вже були організовані чотири козацьких полка – Острогозький, Сумський, Ахтирський і Харківський, на початку 70-х років – Балаклійський, а наприкінці 80-х років – Ізюмський. Темпи заселення українцями Слобожанщини ілюструють дані про чисельність хоча б харківського полку, яка з 1668 р. до 1679 р. за 11 років зростає в 6 разів [8, С.72]. Швидке зростання населення створювало сприятливі умови для зведення на Слобожанщині міст, слобід і малих поселень- типу хуторів. Рис. 6) За

нашими підрахунками в другій половині 17 ст. на території слобідських полків було зведено понад 300 великих (більш 30 дворів) поселень. У 1654 р чисельність чоловічого населення Слобідської України становила понад 80 тисяч осіб [18], що дозволяє припустити, що загальна чисельність проживаючих тут становила близько 200 тисяч чоловік, з яких на городян припадало близько 15%. Для порівняння зазначимо, що міське населення європейської частини Московської держави становило лише 3% [19].

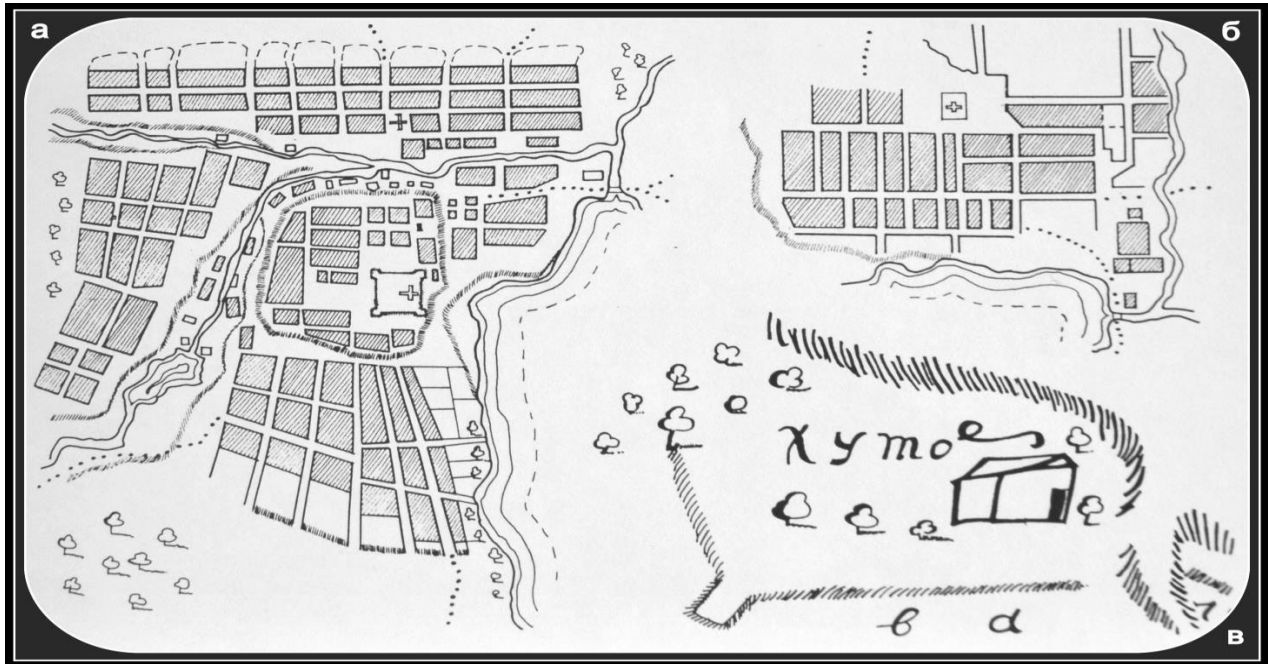

Рис. 6. Типи поселень Слобожанщини – а) місто, б) слобода, в) хутір (креслення В.Є. Новгородова за матеріалами Російського державного архіву древних актів)

Приплив населення випереджав можливості московського уряду, зайнятого війною з Польщею, з управління заселенням і обороною краю. В цих умовах особливе значення набуває місцева ініціатива по будівництву фортець та інших поселень. Поряд з практикою автономного розміщення фортець в прикордонних районах на південь від Білгородської засічної лінії, з'являється нова форма освоєння територій - створення ліній з декількох міст-фортець під керівництвом місцевої української полкової старшини. Так виникає лінія Харків, Ольшани, Валки, в 1660-1670 рр. Яків Черниговець будує вздовж середньої течії Сіверського Дінця «на татарських бродах» - Бишкінь, Лиман, Андріїви Лози, Балаклею, Ізюм, яких було організовано новиф Ізюмський полк. Аналогічна лінія міст-фортець окреслилась приблизно в той же час вздовж р.Мжи – Зміїв, Соколов, Водолага, Валки [8, С.67-68]. Вздовж р.Мерли будуються Колонтаїв, Краснокутськ, Богодухів. (Рис. 5) Лінії цих міст були розгорнуті фронтом до головних ворожих шляхів. Основу їх просторового

розміщення складали в першу чергу вимоги рівномірного охопту території з урахуванням воєнних та господарських нужд. Саме тому в цей період, незважаючи на явну вигоду, практично не використовуються стародавні покинуті городища попередніх епох, які не вкладалися в намічені системи. Як показали проведені нами дослідження, з числа 63 таких городищ були використані під нові міста лише близько 10, зате практично на всіх бродях і перевезеннях через річки, відомих по "Книзі Великому Чертежу" (1627г.) та іншими джерелам, були поставлені міста і укріплені слободи. Ланцюги поселень охопили гігантську територію в межі річці Сіверського дінця та Осколу. З погіршенням відносин з Турцією наприкінці 1670-х років це дозволило лише за два будівельних сезони збудувати нову Ізюмську засічну «черту», що стала на шляху кримчаків від вєхв'їв р. Коломак, до м.Усерд на Білгородській лінії.

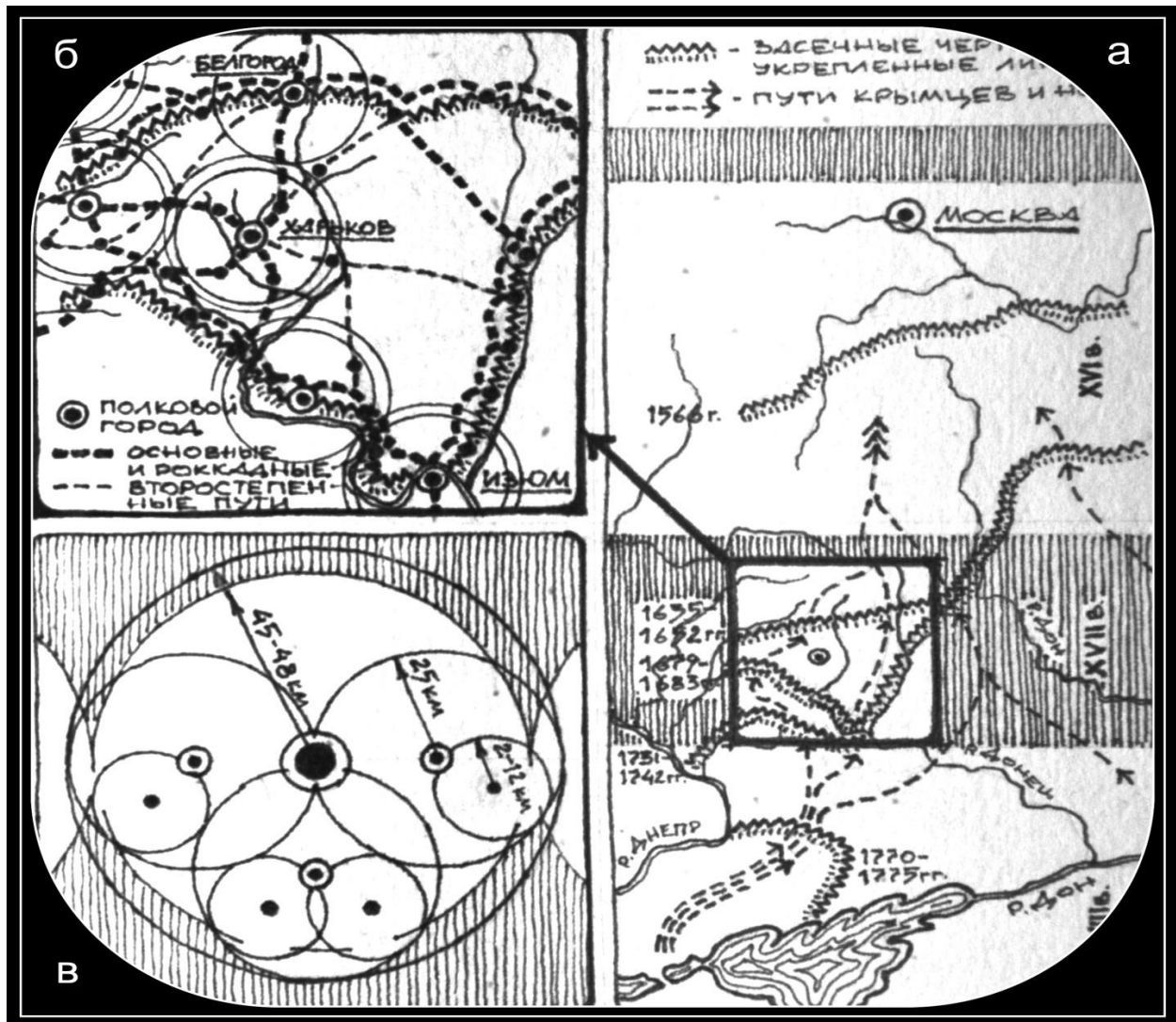

Рис. 7. Формування системи полкових поселень в межах Слобідської України в другій половині XVII ст. (креслення В.Є.Новгородова). а) загальне положення, б) розміщення полкових міст, в) розміщення поселень в межах полку.

Всього в складі цього нового оборонного рубіжу в 1683р. було 20 міст та укріплених містечок. Він охоплював практично всі заселені на той час землі Слобожанщини, включаючи землі східної частини Охтирського полку та повністю Харківського, Балаклійського і згодом створеного Ізюмського полків (рис. 7а,б). При цьому збереглися документи, що підтверджують бажання влади забезпечити ще і більш менш рівномірне розселення по цій території переселенців [8, с.76].

Якщо на гетьманській частини України середня відстань між сотенними містечками становила 40-45км, а на Белгородській лінії 32км, то на Ізюмській черті вона вже була 26км. Щільність розміщення була більша, що відповідало ступеню військової небезпеки. Відстань між полковими містами дорівнювала 95-98км. За виключенням Острогозька, який був побудований безпосередньо на Білгородській лінії, а не в «полі», як інші полкові міста. Аналіз просторової системи розміщення поселень в межах полку нами було виконано на прикладі Харкова (рис. 7в). Як з'ясувалось, сотенні містечки та великі поселення (більш 400 мешканців), здатні більшою мірою протистояти небезпеці, розміщувались від міста в радіусі, в середньому, 25км, невеличкі поселення, що тяготили до великих розміщувались в радіусі 2-12км. Останнє добре видно на знайденому нами плані 1731р. укріпленої слободи Нова Водолага та її околицностей [20] де обозначені хутори та навіть пасіки.

На початку XVIII ст. починається нова хвиля переселень українців в півдні частину Слобідської України за Ізюмською чертою. Цьому сприяла поразка Петра I в Прутському поході 1711р. і поступки частини правобережжя Польщі. Невелика доля земель тут була також виділена молдавським переселенцям на чолі з князем Кантеміром. Нами знайдено проект розміщення нових міст, розроблений в 1721р. білгородським воєводою С. Вел'яміновим [21] (Рис.2 в). В ньому чітко розголушено «степ от кримской сторони» і «степ», що входив до південних рубежів Слобожанщини. Кордоном виступає тут р. Берестова з притоками. В стратегічному відношенні це було край важливе місце, де проходив шлях з Криму до Москви. Проектом передбачалося посилення цієї ділянки лінією з 3 міст по р. Берестовій, нарощування Ізюмської лінії, всього за рахунок будівництва 7 фортець, зокрема на річках Оріль, Коломак, Мерчик. А в 1731р. за проектами французьких фортифікаторів та силами населення слобідських полків починається будівництво суцільної 305-ти кілометрової Української прикордонної укріпленої лінії з 18 земляними фортецями та двома сотнями редутив і блокгаузов з'єднаних суцільним валом. Завершилось її будівництво в 1742 р. Це була виключно фортифікаційна споруда, що не вирішувала комплексу питань, притаманних будівництву міст-фортець на засічних лініях. Фортеці тут не були жилими, а лише виконували

функцію сторож, охорона яких ставилась в обов'язок загонів місцевого війська. Тим не менш, вздовж неї під її захистом склалася також смуга нових поселень.

Із завершенням будівництва Української лінії закінчується важливий етап в області великомасштабної містобудівної діяльності з планомірного створення системи поселень Слобідської України, що склали її військово-економічний каркас. Менш ніж за століття Дике поле було перетворено в густонаселений край, добре захищений, з розвиненою економікою і торгівлею, мережею доріг. В 1732 р. населення чотирьох слобожанських полків склало без урахування дітей 313 тисяч чоловік [4]. Тільки в харківському полку у 1732 р. налічувалося 32 міста, 96 слобід, більше 120 сіл і хуторів [22].

Таким чином на Слобожанщині в другій половині XVII - першій половині XVIII сторіч сформувалась стала просторова система поселень, яка в сукупності з організаційними прийомами її створення докорінно відрізнялась від способу вибіркового автономного спорудження міст. Вона базувалась, наряду з лінійною системою расселення, що виникла в процесі будівництва укріплених ліній, на чітку структуру взаєморозташування полкових міст, сотенних містечок, та малих поселень. Її характерною рисою була раціональність розміщення міст та населених пунктів, завчасні плани такого розміщення, функціональне зонування з урахуванням оборонних, економічних та господарських можливостей територій. Загалом, можна сказати, що містобудівні процеси, що відбувалися на території Слобідської України в другій половині XVII – першій половині XVIII сторіч, були своєрідним провісником діяльності, яка отримала в сучасному містобудуванні назву районного планування.

Бібліографія та джерела:

1. Осадчий Є.М. Пам'ятки військової історії Північно-Західної Слобожанщини XVII ст. Монографія, /Є.М. Осадчий. – С.: Джерело, 2011. -346 с., 103 іл.
2. Вечерський В.В. Архітектурна й містобудівна спадщина доби Гетьманщини. Формування, дослідження, охорона : [монографія] / В.В. Вечерський; Держ. Ком. Буд-ва, архітектури та житл. Політики України. – Київ: Головкиївархітектура НДІТІАМ, 2001. -349 с.: іл.
3. Цапенко М. Архитектура Левобережной Ураины XVII-XVIII веков. / М. Цапенко. – М. : Стройиздат, 1967. -114 с.
4. Багалея Д.И. Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и отчасти Курской и Воронежской губерний) в XVI-XVIII столетии / Собранные и редактированные Д.И. Багалеем. – Т.1. – Харьков, 1886. – 396 с.
5. Дьяченко Н.Т. Градостроительство Слободской Украины 17-19 вв. Автореферат диссертации на соискание степени канд. ист. наук. – Киев.: Институт тскуствоведения, фольклора и этнографии им. М.Ф. Рыльского.
6. Тверской Л.М. Русское градостроительство до конца 17 века.- Л.М., 1953

7. Алферова Г.В. Русские города XVI –XVII веков. / Г.В. Алферова. – М. : Стройиздат, 1989. – 216 с.
8. Загоровский В.П. Изюмская черта. / В.П.Загоровский. – Воронеж : Изд. Воронежского университета, 1980.
9. Дулов А.В. Географическая среда и история России. Конец XV – середина XIX веков. / А.В. Дулов. – М. : Наука, 1983. 256 с.
10. Татищев В.Н. История Российская, Т.1. М.-Л. Изд-во АН СССР, 1962.
11. Рыбаков Б.А. Географические знания. / Б. А. Рыбаков // Очерки культуры XVI в. Ч. 2 : сб. - М., 1974. – 213 с.
12. Оглы Б. И. Строительство городов Сибири / Б. И. Оглы. – Л. Стройиздат Ленинградское от-е, 1980. 271 с.
13. Загоровский В.П. Белгородская черта. / В.П.Загоровский. – Воронеж : Изд. Воронежского университета, 1969.
14. Алферова Г.В. Математические основы русского градостроительства XVI-XVIII в.в. / Г.В. Алферова // Естественнонаучные знания Древней Руси : сб. – М.: Наука, 1980. 184с.
15. Алферова Г. Традиции русского града. / Г. Алферова // Архитектура : прилож. к «Строит. Газете»
16. Пляшко Л.А. Подорож до міста XVIII ст. / Л.А. Пляшко. – К.: Наукова думка, 1980.
17. Федоровский А.С. Природа и население Слободской Украины. Харьковская губерния. / А.С. Федоровский, Д.К. Педаев и др. – Харьков. : «Союз», 1918. 346 с.
18. Филарет (Д.Г. Гумилевский). Историко-статистическое описание харьковской епархии / Филарет. – Х.-М., 1852-1859
19. Бунин А.В. Градостроительство. / А. В. Бунин, Л. А. Ильин и др. – М.: Ак. Архитектуры СССР, 1945. 327 с.
20. Російський державний архів древніх актів, Ф.248, № 56
21. Російський державний архів древніх актів, Ф.248, № 17
22. Багалеи Д.И. Очерки истории колонизации степной окраины Московского государства. / Д.И. Багалеи. – М. 1887

доцент Новгородов В.Е.,
Харьковский национальный университет
Городского хозяйства ім. О.М.Бекетова

ГРАДОСТРОИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ПРОЦЕССЕ КОЛОНИЗАЦИИ ЗЕМЕЛЬ СЛОБОДСКОЙ УКРАИНЫ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVII - В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XVIII ВЕКОВ.

В статье на основании библиографических и архивных материалов анализируются особенности заселения и строительства поселений, обосновывается наличие системного планового подхода к решению градостроительных вопросов в ходе колонизации территории Слободской Украины во второй половине XVII – первой половине XVIII столетий. Рассматриваются различные форм расселения, появление которых было

связано как с управленческой деятельностью властей, так и с традициями украинских переселенцев. Отмечается, что уже тогда здесь в практике градостроительства проявился широкомасштабный градостроительный подход, напоминающий современную районную планировку.

Ключевые слова: Слободская Украина, градостроительная деятельность второй половины XVII - первой половины XVIII веков, система расселения.

Associate Professor Novgorodov V.Ye.,
Kharkiv National University
City economy. O.M. Beketova

URBAN PLANNING ACTIVITIES IN THE PROCESS OF COLONIZATION OF THE LANDS OF SLOBODSKAYA UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE XVII - IN THE FIRST HALF OF THE XVIII CENTURY.

In the article, on the basis of bibliographic and archival materials, the peculiarities of settling and building settlements are analyzed, the existence of a systematic planned approach to the solution of town planning issues during the colonization of the territory of Sloboda Ukraine in the second half of the 17th century and the first half of the 18th centuries is justified. Various forms of resettlement are considered, the emergence of which was connected both with the administrative activities of the authorities and with the traditions of Ukrainian settlers. It is noted that even then, in urban planning practice, a large-scale urban planning approach resembled the modern district planning.

Key words: Sloboda Ukraine, urban development activity of the second half of the XVII - first half of the XVIII century, settlement system.